

Fig. 1. Roskilde S. Jørgensbjerg. Ydre, set fra Nordøst.

E. M. 1943

ROSKILDE S. JØRGENSBJERG KIRKE

Kirken, som har Navn efter den allerede i 1200'rne stiftede S. Jørgensgaard, var oprindelig indviet til *S. Clemens*; saaledes tales der 1310 om Sasser, Forstander for de spedalskes Hospital ved *S. Clemens* i Roskilde¹. Sidste Gang, vi finder *S. Clemens'* Navn knyttet til Kirken, er i et Brev fra Bisp Peder Jensen Lodehat 1402². Ogsaa Hospitalet, som tidligst nævnes 1253³, har sikkert haft *Clemens* som Værnehelgen, idet dets Segl, af hvilket et Aftryk findes fra 1320⁴, forestillede denne Helgen. Hvornaar Hospital og Kirke er knyttet sammen, ved vi ikke; men Kirken er vedblevet at være Sognekirke⁵, og Forholdet har sikkert været som mellem Helligaandshuset og *S. Laurentii* Kirke (se S. 31).

I et Brev fra 1451 finder vi Hospitalet benævnt: *S. Yrens Kloster* i Roskilde⁶. Denne Navneforandring, som Kirken snart tager Del i, er en Følge af Helgendyrkelsens Udvikling i Middelalderens Slutning: *S. Clemens*, der i ældre Tid havde været overordentlig populær i Danmark, træder nu i Baggrunden⁷; han fortrænges hyppigst af den anden Sømandshelgen, *S. Nicolaus*, her af *S. Jørgen*, hvis Navn efterhaanden knyttedes fast til Spedalskhedshusene. 1490 findes første Gang Betegnelsen: *S. Jørgens Kirke* i Roskilde⁸. 1511 kaldes den *S. Jørgens Kirke* paa *Spedilsbjerg*⁹, senere ogsaa blot *Spedels Kirke* og *Spedelsbjerg Kirke*¹⁰.

Som omtalt under *Duebrødrene* (S. 161) blev *S. Jørgenshuset* nedlagt og sammen med *Helligaandshuset* overflyttet til *Duebrødrene* 1570; men da *Frederik 1.* havde givet *Dorothea*, hans Herold, *Franciscus de Medina's* Hustru, Livsbrev paa *S. Jørgens Hospital* og Gaard — med Forpligtelse til at bygge og forbedre Hospital og Kirke, og opret-

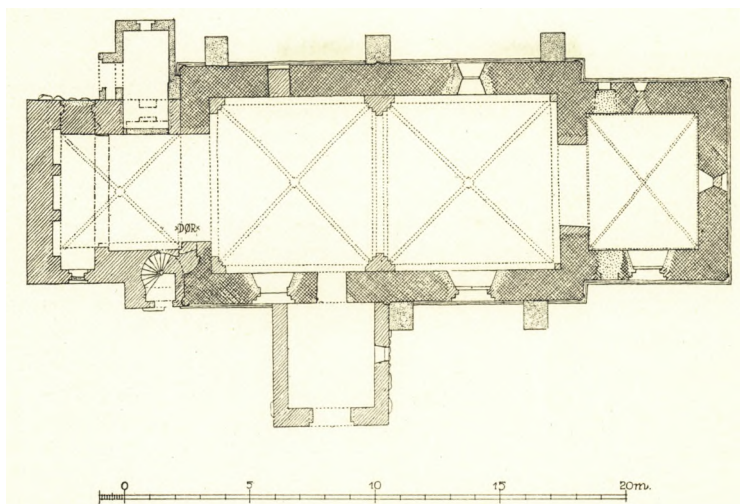

Fig. 2. Roskilde S. Jørgensbjerg. Plan. 1:300. Maalt af Aa. R. 1929 (C. G. S. 1944).

holde Gudstjenesten¹¹ — kunde Godset først tilfalde Duebrødrene ved hendes Død 1575. I Duebrødrenes Regnskab 1611—12 — gentaget i Jordebogen 1647 — hedder det: »End er der tre Hospitals Boder paa Spedalsbierg, kaldes Stakkelsboderne og ere nu nederfaldne«; i Slutningen af 1600'rne skriver Biskop Jens Bircherod, at ingen nu ved af at sige, hvor Hospitalet har staaet¹².

I Klemmebrevet 1555 bestemtes det, at S. Ibs og Spedels Kirker skulde være under een Præst¹⁰. Om den ovenfor nævnte Dorothea, som ejede Kirken allerede 1530, ogsaa har haft Kaldsret, vides ikke, men efter hendes Død laa Kaldsretten nok hos Domkapitlet. Da det ophørte at fungere, overtog Kongen denne Rettighed, idet det i en Erklæring fra 1670 hedder, at Kongen har forundt Jens Hansen (Anslet) Succentoratet ved Roskilde Domkirke og de to smaa Sogne, S. Ibs og S. Jørgens, som have ligget dertil af Arilds Tid¹³. 1808 blev S. Ibs Menighed henlagt til S. Jørgensbjerg. 1938 blev Sognet indlemmet i Roskilde By. Kirken er Stiftslandsbykirke. Om Kirkens Plads i Forhold til den middelalderlige By, se Bykortet S. 28.

Kirken ligger dominerende, paa en lille Højning, der kroner »Bjerget« (Fig. 4), smaa 150 m fra den inderste Kystlinie vestligt i Fjordvigens Bund. Sejlløbets Leje viser, at ogsaa det middelalderlige Roskilde maa have haft Ankerplads her, i Læ af den vestre Fjordbrink (Fig. 18), og Kirken maa da, som det ogsaa fremgaar af dens ældre Indvielse til S. Clemens, opfattes som Byens Havnekirke (sml. Fig. 7).

Kirkegaarden, hvis Skel mod Nord, ud til et moderne Anlæg, kun er markeret ved en lav, digeagtig Kampestenssætning, begrænses mod Øst og Syd af Smaahuse og mindre Strækninger nymodens Mur, men om dens Sydvesthjørne er der endnu en senmiddelalderlig, i flere Vinkler bøjende, kalket Hegnsmur af Munkesten over Syld af store Kampesten. Paa Ydersiden er der et Par Lisener; Afdækningen, med Nonner, har Fald udad, hvilket ikke kan være oprindeligt. Præsteindberetningen 1773 nævner, at »Degnens Bolig

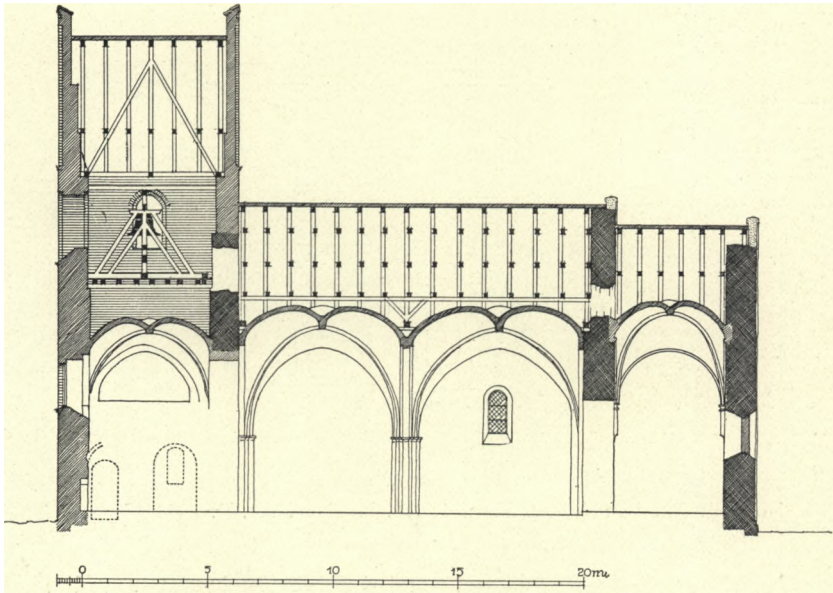

Fig. 3. Roskilde S. Jørgensbjerg. Længdesnit af Kirken, set fra Nord. 1:300.
Maalt af Poul Ipsen 1942.

hører Kirken til og har forud været *Kirkelade*«; den stod i Kirkegaardens Nordvesthjørne (Fig. 18)¹⁴.

Bygningen bestaar af romansk Kor og Skib fra o. 1080 samt Vaabenhus mod Syd og Vesttaarn, begge sengotiske; paa Nordsiden af Taarnet er der et moderne Varmerum. Orienteringen har svag nordlig Afvigelse.

Den anselige, romanske Kirke, Kor og Skib, er ualmindelig slankt proportioneret — Skibets Murhøjde er o. 6,80 m over den nuværende Sokkel, hvilket Maal svarer ret nøje til Skibets indvendige Bredde. Materialet i Murfladerne og, saa vidt man kan se i Udstemninger og Gennembrydninger, ogsaa i Murkærnen, er *Fraadsten*, i Ydermurene tildannet som ret store *Kvadere*, paa Indersiden af Taggavlne delvis af mindre Format, mest som tyndere Flager. Murene staar pudsede og kalkede, hvilket kan være oprindeligt, at dømme efter de uordentligt murede Stik over Norddør og nordre Korvindue (sml. ndf.). Sokkelen, der er ommuret 1880¹⁵, er en stiv, men ellers nogenlunde tro Replik af den oprindelige, der ifølge Løfflers Opmaaling¹⁶ fulgte Terrænets Fald mod Øst. Den har to Fremspring, nederst et rektantet, øverst et skraafaset; en Udhugning i Taarntrappens Forrum, ind mod Vestgavl, viser, at denne Profilerung, der svarer til Vor Frues (S. 66), er oprindelig. Kirkens øvrige, oprindelige Detailler er for en Del meget ualmindelige. Yderhjørnerne markeres saaledes af o. 45 cm tykke Trekvart-Rundstave, og tilsvarende vistnok lidt spinklere, halvrunde Stave mod Nord helt, mod Syd delvis dækket af en nyere Støttestøtte, midtdeler Skibets Langmure. Dette Træk daterer

Fig. 4. Roskilde. S. Jørgensbjerg. Farvelagt Tegning af Helleesen, i Nationalmuseet.

med Sikkerhed Kirken til Tiden o. 1080, idet Profilsten, der stammer fra lignende Rundstave, baade fra halve og fra trekvarte, er fundet i Ringsted, hvor de maa henføres til Biskop Svend Normands Mariekirke¹⁷; Løffler har overbevisende forklaret dem som en Efterligning af de runde Stave, der danner det konstruktive Skelet i stavbyggede Trækirker, rejst efter det norske System¹⁸. Søjlestavenes øvre Afslutning er stærkt forvitret; efter dengang bevarede Rester formodede Løffler, at de havde haft et svagt fremspringende, ringformet Led¹⁹.

Oprindelige Vinduer er kun bevaret i Koret, mod Øst et rundbuet, i Lysningen blændet Vindue, o. 135 x 80 cm (indvendig o. 200 x 102), o. 280 cm over Sökkelen, og et tilsvarende Nordvindue, o. 140 x 64 cm, o. 295 cm over Sökkelen, staaende som udvendig Blænding og med Bueslaget udmejslet i en tynd, kantstillet Fraadstensflage med uregelmæssig ydre Begrænsning. Begge er de ualmindelig lavtsiddende (Buetoppene henved 230 cm under Gesimsen); Udhugninger 1941 har vist, at kun Nordvinduet var nogenlunde urørt i Lysningen, hvor der fandtes Aftryk af Egetræsramme, medens det tilsvarende Parti af Østvinduet var blevet omdannet endnu i romansk Tid. Lysningen var her Kvartstens, muret af senere indsatte Munkesten paa Ende-fladen; i den udvendige, o. 2 cm brede Glasfals saas Rustspor fra Vindjern. Vinduets Maal, især den store indvendige Bredde, tyder paa, at det samtidig er udvidet (sml. Vor Frue S. 65).

I Korets Nordmur, tæt ved Triumfgavlen, staar en lav og trang Præstedør

C. G. S. 1941

Fig. 5. Roskilde S. Jørgensbjerg. Korets Nord-dør (S. 102).

(Fig. 5) tilmuret som Blænding, 152 cm høj over Sokkelen, som løber igennem under den, kun 50 cm bred. Stikket dannes af fire næsten ens, kilehugne Sten, men omgives af paafaldende uregelmæssigt Murværk, delvis af smaa, trekantede Flækker. Døren, som er oprindelig, er tilmuret med Fraadsten, men Mørtelen i Lukkemurens ydre Parti synes ikke gammel. En tilsvarende Syddør, der staar helt tilmuret i Plan med begge Murflugter, er noget større (200 cm over Sokkelen, 70 bred) og i sin nuværende Form senmiddelalderlig, idet den er fladbuet og i Siderne vistnok bæltmuret af Kridt og Munkesten. Een af Dørene, eller begge, maa formentlig paa en eller anden Maade have Forbindelse med Bygningens senere Funktion som Hospitalskirke.

I Skibet ses ingen romanske Vinduer. Pudsafbankninger udvendig paa Nordsiden godtgjorde, at der aldrig havde været noget Nordvindue i Vest-

fagets Der er her kun Mulighed for et Sydvindue, og der kan have været et Vindue til begge Sider i Østfaget, men paa disse tre Steder er der nu store, senere Vinduer. Den oprindelige Norddør, der sidder midt i Vestfaget, staar som Blænding, lukket med Helstens Munkestensmur og, bagved denne, med Fraadstenskvadre i meget daarlig Mørtel; den er enestaaende, idet der mangler Anslag for Dørfløjen. Den er udformet som en lille, rundbuet Arkade (H. 235 cm over den ubrudte Sokkel, Br. 87), med hulkantede Kragbaand strækkende sig helt igennem, fra Murflugt til Murflugt, over de lige gennemløbende Vanger (Fig. 6). Stikket virker meget primitivt, men er maaske blot skødesløst udført (sml. Præstedøren, hvis Stiksten er regelmæssige). Kilestenene er af meget forskellig Form og Størrelse, og Fugerne mellem de underste er ikke rettet mod Bueslagets Centrum, men langt højere; en Sten over vestre Vederlag har Hjørnefals. Paa østre Vange, lige under Kragbaandet, er der i Pudsens ristet et Handelsskib, der efter sin Type maa stamme fra Midten af 1300'rne. Det korte Skrog er tilsyneladende klinkbygget; det har kun een Mast (synlig til Kølsvinet!) og fører et enkelt Raasejl; Skibet har højt opragende

Forstævn og Bovsryd samt Agterkastel (Fig. 7). Under vestre Kragbaand en kort, kradset Runeindskrift:

ᛦᛨᚢᚦ ᚢ: »aukt«,

der næppe er meningsgivende²⁰. — Syddøren, der sidder skævt for Norddøren, østligt i Vestfaget, er omdannet udvendig, men dens med en Rundbue afdækkede Inderparti kan være gammelt.

I Indersiden af den velbevarede Korgavl, umiddelbart over nuværende Tagfodshøjde, ses en 40 cm høj Udsparring til en Loftsbjælke, i hvis Bund der er tre store, raat udbrudte Huller af uvis Bestemmelse og maaske stammende fra nyere Tid.

Ændringer og Tilføjelser. I ældre gotisk Tid, vel i Begyndelsen af 1300'rne, er der i Koret indbygget et højtsiddende *Hvælv*, hvis Kvantstens Ribber løber ned paa Dværgsøjler, der er saa haardt overpudsede i 1864 (Rgsk.), at deres oprindelige Form er forvansket: Kapitælerne er kurveformede over en Ring, Skafterne skraat afskaarne forneden. De runde Skjoldbuefelter kantes af Rundstave, trukket i Puds 1864 (Rgsk.), men indeholder sikkert en oprindelig Kærne af Munkesten.

Det i Forhold til den ranke Kirke ret uanselige, sengotiske *Taarn*, der i det Ydre er stærkt skalmuret, er af Munkesten paa Kampestenssyld og kan være tilføjet allerede i første Halvdel af 1400'rne²¹. Nederst i Taarnets Indre har der oprindelig været et mærkeligt, lavt, men velbelyst Rum med kompliceret Overhvælvning og særlig Indgang vestligt i Nordmuren, hvor man endnu udvendig ser en Helstens Spidsbue uden om en Halvsjens Fladbue, begge moderne fornyet og forvansket, men sikkert markerende en oprindelig, fladbuet Dør, kronet af et spidsbuet, i Murfladen forsænket Spejl. Inden for Døren har der været et kun o. 133 cm bredt Rum, dækket af en nord-syd-gaaende, spidsbuet Tøndehvælvning, hvis Vederlag er bevaret i hele Vestvæggen, o. 167 cm over nuværende Gulvniveau, der maa være steget en Del siden Middelalderen. Under Vederlaget er der tre brede, fladbuede Nicher;

C. G. S. 1941

Fig. 6. Roskilde S. Jørgensbjerg. Skibets Norddør (S. 102).

den sydligste Del af Rum og Tøndehvælving staar bevaret som en 85 cm dyb Niche, i hvis Bund der ses et i Lysningen blændet, falset Fladbuevindue, som udvendig er komplet ommuret. Tøndehvælvingens østre Vederlag har været baaret af en o. 58 cm tyk Tværmur (stiplet paa Planen Fig. 2), af hvilken der endnu ses Spor i begge Taarnrummets Langvægge, tydeligst mod Syd, hvor Murresten staar som et overpudset, Halvstens Fremspring. Det smalle, tøndehvælvede Rum maa vel opfattes som en Slags Forhal, fra hvilken der sandsynligvis gennem Døre eller Arkader i Skillemuren har været Passage til et adskilligt større Rum mellem denne og Skibets Vestgavl. I Sydturen, mellem det omtalte Fremspring og den nuværende Taarnbue, er der endnu en een Sten dyb, rundbuet Blænding, over hvis vestre Del man ser en Rest af et spidsbuet Skjoldbueafsæt, og lige overfor har der ifølge Løfflers Opmaalinger²² været en lidt smallere og lavere Rundbueblænding, der omgav et lille, falset, fladbuet Vindue, men som nu er gennembrudt ud til en moderne Varmekælder. Dette større Rum har snarest været overdækket med to Krydshvælv, eet mod Nord og eet mod Syd.

Den mærkelige Kombination og Udformning af de to Rum er helt enestaaende og kan være blevet til for at skaffe de spedalske et tilpas isoleret Sted, hvorfra de kunde overvære Gudstjenesten. Men i saa Fald maa det østre af de to Rum ved Muraabninger, formentlig tilgitrede, have staaet i Forbindelse med Kirkeskibet. Den nuværende Taarnbue, der er senere, samtidig med Taarnhvælvet (sml. ndf.), har i sin Sydvinge svage Uregelmæssigheder, der kunde stamme herfra.

Taarntrappen, i samtidigt Trappehus paa Sydsiden, har fladbuet Underdør (ommmuret), rund Spindel, for en stor Del af Fraadsten, og Loft af udkragende Binderstik. Nordligt i Trappeskakten ses en smal, tilmuret Lysprække ind til Taarnrummet, hvor den maa have udmundet lige under den større Vægblændings Stik, og noget højere oppe har der gennem en fladbuet Dør, hvis ene Side er hugget o. 60 cm ind i Skibets Fraadstengavl, været Adgang til Rummet over den just beskrevne, lave Underetage. Dette Rum, der nu, sammen med Understokværket, udgør Taarnrummet, og som har faaet Lys fra et fladbuet Vestvindue, siddende højt i det nuværende Taarnrum, er vanskeligt at forklare. Den nævnte Dør fra Taarntrappen er sat ud af Funktion, dels af Taarnarkaden, dels af det nuværende Taarnhvælv, der altsaa begge maa være senere Ændringer. Men Taarnarkaden kan have haft en mindre og højere siddende Forgænger, og Rummet kan da opfattes som et Pulpitur. — I de tre Ydervægge er der et Helstens Afsæt i Muren, og herpaa er Taarnhvælvets Skjoldbuer rejst; paa det Parti af Sydveggen, som Taarntrappen dækker, gaar Muren dog op i fuld Tykkelse.

Noget egentligt Mellestokværk findes ikke mere, Klokestokværket har

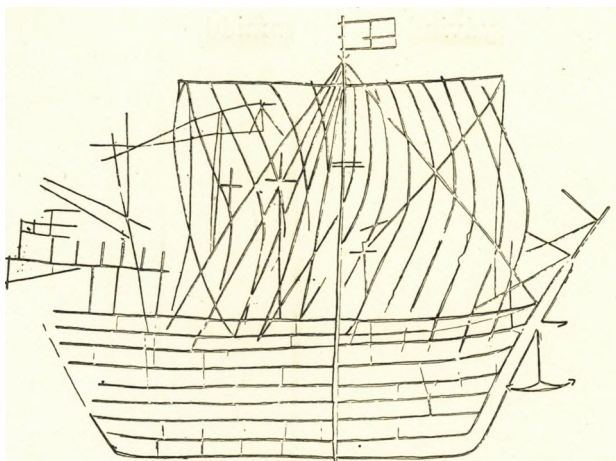

Fig. 7. Roskilde S. Jørgensbjerg. Skib i Norddøren. Tegnet af El. M. 1943 (S. 102).

paa hver af de tre frie Sider et spidsbuet, falset Glamhul, og paa alle fire Sider to udvendige Rundblændinger, een ved hvert Hjørne. Gavlene er ens, med 7 aftrappede Høj blændinger og 9 Kamtakker, den midterste med et Savskifte; i deres Inderside er der anvendt en hel Del raa Kampesten; den østres Kamtakker ommuredes 1880 (Løffler).

I Klokkestokværket er indmuret en 61 cm lang Egeplanke, med forsænket, foroven af en Karnis, forneden af et rundet Profil begrænset Spejl, hvori er indskaaret et Skjold med H-lignende Bomærke, flankeret af Versalen B og Aarstallet 1572. Planken, der maa være afsavet ved Enderne, kan stamme fra en Gravramme.

Sent i Middelalderen, maaske ikke længe før 1522 (sml. Kalkmalerier), blev der indbygget simple, ret stærkt puklede *Krydshvælv* i Taarn og Skib; de Halvstens Ribber mødes i et Topkvadrat. De to Fag i Skibet hviler paa høje, indbyggede Piller, af hvilke det mellemste og det vestre Par, der er dobbeltfalsede, har omkringløbende, af Puds slørede, hulkantede Kragbaand. Østpillerne, der mangler baade False og Kragbaand, er ganske spinkle, maaske af Hensyn til Sidealtre (sml. S. Ib, S. 51). Gjordbuen er falsat; paa Oversiden af Hvælvne er der Halvstens Overribber med Trinsten. Taarnarkaden maa være samtidig med Overhvælvningen, Korbuen sandsynligvis ogsaa; begga Buer er spidse.

Det sengotiske *Vaabenhus* er af Munkesten paa Kampestenssyld. Gavlens har fire spidsbuede Høj blændinger, af hvilke de to midterste, der er jævnhøje, hver med sin lille Glug, kun er adskilt af en Halvstens Stav. De ni Trappekamme har, modsat Regelen, Tagfald udad. Den store, rundbuede Syddør og Østvinduet er moderne.

Om den fladbuede Præstedør paa Korets Sydside, se S. 101.

Kirkens fladbuede Sydvinduer er senmiddelalderlige, men indvendig med Smige fra moderne Tid. Udvendig, hvor de er falsede, er det inderste Bue-stik skraafaset og har et lille Pyramideled ved Buefoden; dette Træk mangler dog i det vestligste Vindue;

De nyeste Ændringer omfatter Opførelsen af Skibets Stræbepiller 1862—64 samtidig med, at Træankerbjælker udtoges. 1868 indsattes der nye Vinduer og Kalken afbankedes i det Indre, hvor Væggene glatpudsedes. 1880 blev Sökkelen fornyet, et nyt Rundbuevindue med Smige, »af oprindelig Form«, murede mod Nord i Skibets Østfag, og Skibets og Korets Gavlkamme af-dækkedes med Kalkstensplader (Rgsk.).

De romanske Bygningsafsnit samt Vaabehuset staar kalkede, Taarn og Støttestykker med blank Mur. Tagværkerne er nye, hængt med Vingetegl; 1681 var Skibets Tag endnu lagt med Munke og Nonner (Rgsk.), nu findes saadanne kun paa Trappehuset samt paa Vaabehusets Kamme.

KALKMALERIER

I 1868 fremdroges og restaureredes i Taarnhvælvet en Udsmykning fra 1522, malet udelukkende med sort, rødbrunt og graasort og hovedsagelig bestaaende af store Rosetter, dels dannet af mærkeligt Fletværk, dels udfyldt med Karvesnitsornamentik, alt omgivet af smaa Stjernerosetter. Paa Skjoldbuerne er der malet Kvaderværk (den vestre har desuden to modstillede Enhjørninge), paa Ribberne et Korsmønster. I nordre Skjoldbuefelt ses en meget stor Fletværksroset.

Spor af en beslægtet †Dekoration fremdroges samtidig i Skibet, hvor man i den østligste Hvælvingskappe fandt Aarstallet 1522²³, men Resterne var for ubetydelige til at kunne bevares. I Stedet udførte Maler L. Ehlers en ny Farveudsmykning (Rgsk.), der atter overkalkedes 1941.

Karvesnitsrossetter af lignende Karakter kendes fra Stege (1495)²⁴ og fra Gudme Kirke paa Fyn (1488)²⁵, det sidste Sted i Forbindelse med flettet Kors og Enhjørning.

INVENTAR

Alterbordet er en Egetræskasse med glatte Rammer og Fyldinger paa de tre Sider. I Syd er der en Laage med Spor af ældre Laaseblik. Mellem Bordets Bagside og Østvæggen ses pudset Murværk af gule Sten, under de tre andre Sider er der røde Munkesten.

Altartavlen er et Maleri, Jesus i Gethsemane, sign. A. Dorph 1862, i samtidig Portalramme af Eg, tegnet af Arkitekt V. Klein (Rgsk.).

E. M. 1943

Fig. 8. Roskilde S. Jørgensbjerg. Alterkalk (S. 107).

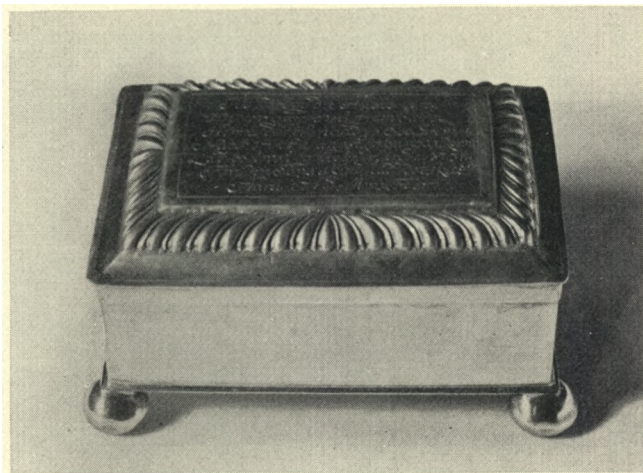
E. M. 1943

Fig. 9. Roskilde S. Jørgensbjerg. Sygekalk (S. 107).

†*Altertavle* var en Renaissancesøjletavle sikkert af Anders Nielsen Hatt, fra 1619; de fire Rundbuefelter, de to glatte Søjler med korintiske Kapitæler og Prydbælter med Putti samt Dele af Frise- og Postamentfelter, der 1870 anvendtes i et Skab i Domkirken, viser, at Tavlen har haft en Opbygning, der svarede til Bjeverskov i Præstø Amt²⁶. Ifølge Løffler indtoges Midtpartiet af en daarlig oliemalet Fremstilling af Nadveren²⁷. Aarstallet staa paa Skabets Underdel.

Altersølv. Kalk (Fig. 8), sammensat af Dele fra forskellig Tid. Ældst er den store Knop, fra o. 1350 med seks Rudebosses, der paa Siderne har en Korsblomstbort og paa Forfladen Majusklerne: Ihesus; de mellemfaldende, krydsskraverede Stavnærksblade er stærkt opdrevne. Det høje, let udsvajede Bæger er fra 1700 og bærer Mestermærke for Jürgen Kurtz, København (Olrik 273), mens det cylindriske Skaft, der har et krydsskraveret Baand under Knoppen, og den lave, runde Fod paa høj Standkant sikkert stammer fra o. 1800. Ny *Disk* stemplet A. Dragsted, København. *Oblateske* (Fig. 10) med Københavnsmærke 1719, rektangulær, med fire Kugleben og Bukkelbort paa Laagkanten omkring en religiøs Indskrift med Kursiv, der ender med: »Aaret 1719's Februar Maaned« paa Latin; under Bunden Mestermærke for Christen Jensen 1719 (Olrik 85).

Sygekalk (Fig. 9), fra o. 1620, 12,5 cm høj, med Københavnsmærke. Den sekstungede Fod paa profileret Fodplade har paa Standkanten det i Begyndelsen af 1600'rne almindelige Motiv, Ruder vekslende med lodrette Streger. Skaftet

K. W. 194 3

Fig. 10. Roskilde S. Jørgensbjerg. Oblatøske 1719 (S. 107).

er sekskantet, Knoppen af ovalt Tværnsnit med Tunger paa Over- og Undersiden, hvorpaa ciselerede Blade, og graverede Versaler: Ihesus, paa de mellemfaldende Ruder. Bægeret er lavt. Undersiden af Bæger og Fod bærer Mestermærke for Sten Pedersen (Mester fra 1620, Olrik 458); Aarstallet i Københavnsmærket er ulæseligt. Glat *Disk* med samme Stempler.

Alterstager (Fig. 11) fra o. 1550—75, bomærkesignerede, 41,5—42,5 cm høje, med Cylinderskaft, hvorom to tredelte Skafringe; den ret flade Fodskaal paa tre Ben har bløde Profiler, mens Lyseskaalen nærmer sig Renaissanceformen. Under Foden to Støbermærker, det ene en lodret Streg overskaaret af to vandrette, det andet en Cirkel.

Døbefont af Granit fra 1869. Den tidligere †*Font* omtales i Regnskaberne 1754 som en gammeldags Stendaab; 1829 marmoreredes den af H. J. Ehlers, 1868 kaldes den maadelig og uskøn. 1816 og 1854 omtales et Messing Daabsfad paa Træfod (Rgsk.).

Daabsfad (Fig. 12) af sydtysk Arbejde, fra o. 1550, 63,5 cm i Tvm., med Habsburgvaabenet omgivet af Hjort-og-Hund-Frise i Bunden; den samme Frise findes paa Randen.

Daabskande af Tin, med Stempel 1866 for Kandestøber C. M. Svanberg, København (sml. Rgsk. 1866).

Korbuekrucifiks (Fig. 16) fra 1500—25. Den helt udstrakte Figur, o. 190 cm høj, hænger ret dybt i stive Arme; en svær Tornekroner med Jernpigge tynger det spinkle Hoved, hvis rige Haar- og Skægvækst er skaaret med Bølgesnit; Øjne og Mund er aabne; det smalle, stramtsiddende Lændeklæde ender bagtil i en stiv Flagresnip; Fødderne er overlagte. Korstræet har almindelig gotisk Profil med hvælvet Midtparti og kantes af Hulled, Armene ender i Firpas-

K. W. 1943

Fig. 11. Roskilde S. Jørgensbjerg. Alterstage
(S. 108).

K. W. 1943

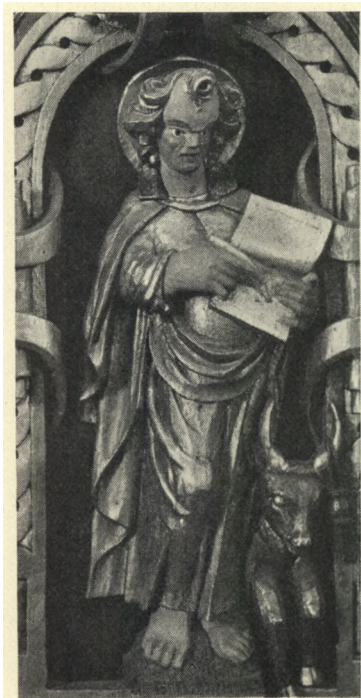
Fig. 12. Roskilde S. Jørgensbjerg. Daabsfad
(S. 108).

felter med reliefskaarne, paasatte Evangelistsymboler. Nyt Skriftbaand, ny Staffering. Paa Skibets Nordvæg.

Prædikestol (Fig. 14) i Høj-Renaissance fra 1616, sikkert af Anders Nielsen Hatt. De fire Fag har i Storfelterne rigt udskaarne Kartoucher, der omfatter Rundbuefelter med Evangelisterne og deres Tegn (Fig. 13). Paa Hjørnerne staar Kvindehermer forestillende Tro, Haab, Kærlighed, Retfærd og Styrke. Underbaldakinen afsluttes med en stor Dru eklase. Den samtidige Himmel mangler Topstykker. Paa Kronlisten er der smaa Krumknægte med Vrængemaske, Løvmasker og Hoveder med Krave. I Undersidens fordybede Midtfelt en Solmaske. Ny Opgang. Stafferingen er ny, undtagen paa Underbaldakinen, der har bevaret en opmalet Kassetteværksstaffering med Felter, hvori Aarstal og Monogrammer: 1616, 1869, VS NLS PIS (Stolens Tilblivelses- og Istand-sættelsesaar). I Frisefelterne nyt, latinsk Skriftsted, i Postamentfelterne Evangelistnavnene. 1829 blev Stolen restaureret »med adskillige Kulører og lakeret« af H. J. Ehlers (Rgsk.).

Stoleværket er nyt. 1820 fik Snedker Bruun 20 Rbd. for 10 †Stoledøre (Rgsk.).

Orgelpulpituret (Fig. 15) i Taarnrummet er i sine ældste Dele fra 1683, men stærkt fornyet 1771, idet to Pulpiturer er slaaet sammen. Det bæres af seks Stolper, de to forreste og bageste med Bladornamenter og Skælmønstre, med henholdsvis 1683 og 1771 indskaaret i Postamenterne, de midterste glatte.

E. M. 194 3

Fig. 13. Roskilde S. Jørgensbjerg.
Lukasfigur fra Prædikestol (S. 109).

Hude fot.

Fig. 14. Roskilde S. Jørgensbjerg. Prædikestol 1616,
sikkert af Anders Nielsen Hatt (S. 103).

Selve Panelet bestaar af fire Hel- og to Halvfelter med enkle Spejl adskilt af snoede Søjlepar. Ifølge Regnskaberne fik Snedker Ring 1770 Betaling for at lave en ny Trappe til det gamle Pulpitur, saa og et ganske nyt Pulpitur 8 Alen langt, indrettet ved Enden af det gamle. Pulpituret er nu brunmalet med sorte Søjler og Guld og rødt paa Spejllisterne, i Hovedsagen den Staf-fering, der skyldes Maler L. Ehlers, som 1857 stafferede Pulpituret og det nys opsatte Orgel.

Lysekronerne er støbt 1906 af Metalstøber Rasmussen efter Tegning af Pro-fessor H. I. Holm.

Kirkeskib, Bellona, skænket til Kirken 1843 af Jens og Frederik Jensen, »en træffende Efterligning af Hs. Maj.s Fregat«, hvis første Rejse gik til Ame-rika, under hvilken den algode og alvise Gud reddede dem fra store Farer.

Klokker. 1) 1435. Reliefminuskler paa Hollandsk; Typer og Skilletegn er formet paa særlige Smaaplader: »Jacob es mine name, miin gheluu fii(!)²⁸ gode bequame, ic vvas ghemaect int iaer ons heeren mccccxxv« (»Jakob er mit Navn, min Lyd være behagelig for Gud, jeg blev gjort i Herrens Aar 1435«). Tvm. 84 cm (Uldall 277).

2) 1597. Reliefversaler i to Linier mellem Buefriser med Liliespidser og

Grenefyld: »Thenne Klocke loed Christofer Nielsøn, Forstander i Duebrødre støfve til Spidalsbierrig Kircke Anno 1597. Goes mich Borchart Gelgisser«. Tvm. 105 cm.

GRAVMINDER

1) O. 1535. Hildeborg Pedersdatter Bille. »Sepulta e(st) hic nobilis ac g(e)n(er)osa m(u)l(ie)r d(omi)na Hyl[leborg fil]ia Pet(r)i bilde de Sva(n)hol(m) q(u)onda(m) uxor Laure(n)cii ski(n)ckels ar(m)ige(ri) ex Egeskoff, q(uæ) o(biit) die egidii An(n)o d(omi)ni 1535«²⁹ (»Her er begravet den udmærkede og ædle Kvinde, Fru Hildeborg, Datter af Peder Bille til Svanholm, fordum Væbneren Laurids Skinkels Hustru, som døde Ægidii Dag (1. Sept.) 1535«). Gotlandsk Kalksten, 193x112,5 cm. Randskrift med Reliefminuskler, i Hjørnerne Cirkler med Evangelisttegn; midtpaa, i et forsænket Felt, ses to Vaabenskjolde for Bille og Gyldenstjerne, ved et Baand ophængt i en Krog, forneden lænket til en Ring. Stenen er genbenyttet og 1779 forsynet med fordybede (udslidte) Versaler over Friderich... Borger..., født... Merup 20. Febr. 16 .., død 17. Okt. 17.. i sit 69. Aar. Stenen skal ligge »udrørt til ævig Tid«! Stenen er nu oprejst paa Vaabenusets Vestvæg, men tegnedes 1764 af Søren Abildgaard paa Kirkegaarden; imidlertid vides det, at Fru Hildeborgs Farbroder, Bisp Ove Bille af Aarhus, havde ladet hende jorde i Domkirken, i S. Andreas' Kapel³⁰, hvorfra den altsaa er kommet til S. Jørgensbjerg.

2) O. 1600. Gotlandsk Kalksten, o. 185 x o. 100 cm, med Renaissance-kartouche-Ramme; den oprindelige Indskrift er erstattet med en sekundær over Søren Nielsen, født i Asses Gaarde 1719, gift 1) med Maren Erichsdatter, 2) med Sophia Strange og 3) med Maren Johansdatter, død i Leerbecksgaarden 17. Aug. 1793 efterladende Hustru og en Datter Sophia. Paa Kirkegaarden.

3) O.1600. Gotlandsk Kalksten, 179x113 cm, med religiøs Reliefversalrandskrift paa Latin (»Herren gav — Herren tog . . .«) og dobbelte Hjørnerosetter. Gravskriften er udslebet og 1727 erstattet med en sekundær over »et kiærligt Ægtepar«, David Pederssøn Jedtzech, født 1657 i Stege, gift 1684, »var en god Handelsmand«, død 24. Juni 1710, og Johanne Olufs Daatter

C. A. J. 1920

Fig. 15. Roskilde S. Jørgensbjerg. Pulpitur (S. 109).

født 1648, død 1724; fire Børn, af hvilke en Datter lever, Margrete, Raadmand Anders Langes i Roeskilde. Johanne Olufsdatter var 1669 gift med Jøen Anderssøn Gad, død 1682; af de fem Børn lever kun Margrete, sal. Martini Müllers i Roeskilde. Stenen er bekostet af Arvingerne 1727. I Skibets Gulv, Vest for Nr. 6.

4) O. 1650. Gotlandsk Kalksten, 222x140 cm; udslidt, religiøs Randskrift med Reliefversaler og Hjørnecirkler med Evangelisttegn; mellem de øvre Opstandelsen i stor Oval, i hvis Sider er indhugget fordybede Skriftsteder, mellem de nedre to Skjolde og Kranie over korslagte Knogler. Senere Tværskrift med fordybede Versaler over Lorents Kleistes og Ane Kirstine Anderløvs trede Børn, Peter Nicolai født 15. Jan., død 18. Marts 1717, Søren Peter født 19. Juli 1723, død 21. Sept. 1725, Mette Margrete født 5. Dec. 1725, død 29. Jan. 1728, fødte og døde paa Bistrupgaard. Senere er tilføjet Gravskrift over Lorentz Petersen Kleist født paa Kehletgaard 11. Marts 1688, Forvalter paa Bistrop i 26 Aar, død paa Sct. Jørgens Bierg 3. Jan. 1762; hans Kone og seks af hans Børn var døde før han. Østligt i Skibets Gulv. Af Roskilde Barokmester.

5) O. 1757. Christina Maria Johansdaatter Dajon, født i Kiøbenhavn 1692, gift med Erich Frandsøn Berg, Borger og Snedker i Københav, fire Børns [Moder], med Peder Anderssøn Fisker, Forpagter paa Bidstrupgaard, tre Børns Moder, død 24. Maj 1745. Lang rimet Tværskrift i Jeg-Form over Peder Anderssøn Fischer, »begravet her af min efterlevende anden kiere Hustroe«, Jensinne Æreboe Busch 21. Okt. 1757. Gotlandsk Kalksten, 201 x 148 cm; Randskrift med fordybet Kursiv. Foroven et fordybet Firkantfelt med Vers. I Taarnrummets Gulv.

6) O. 1769. Ebbe Andersen Borch, fordem Køb- og Handelsmand boende paa Børsen ved Roeskilde, født 16. April 1718, død 1. Febr. 1769. Opbyggeligt Vers. Gotlandsk Kalksten, 170x99 cm, revnet; Tværskrift med fordybede Versaler, i Hjørnerne smaa, stiliserede Blade, forneden Kranie over korslagte Knogler. I Skibets Gulv. Vest for Nr. 4.

7) O. 1775. Søren . eerbek og Hustru Wiwecke.....Kalksten, 122 x 69 cm, med fordybede Versaler. Hjørnerosetter. Paa Kirkegaarden.

8) O. 1779. Jens [Jakobsen] B[oserup], Birkedommer, født [paa Boserupgaard, død smst. 15. Aug. 1779] og Hustru stine . . . ns Daatter [død 1775] (8 Børn). Næsten udslidt Kursiv. Fragment af gotlandsk Kalksten med fordybet Tværskrift i Tvillingarkader, der er hugget med dobbelte Linjer. I Hjørnerne Blomster. Paa Kirkegaarden.

9) O. 1792. Skibskaptajn Ejlert Madsen, født i Nachskov 15. Sept. 1746, død 6. Okt. 1792 paa Kattinge Værk, 46 Aar gammel. Norsk Marmor, 196 x 130 cm, med fordybet, stærkt udslidt Kursiv. Paa Kirkegaarden.

Hude fot.

Fig. 16. Roskilde S. Jørgensbjerg. Korbuekrucifiks (S. 108).

E. M. 1943

Fig. 17. Roskilde S. Jørgensbjerg. Gravsten over Hildeborg Pedersdatter Bille, død 1535 (S. 111).

10) O. 1833. Christen Hansen, Ejer af Kattingeværk, født 22. April 1766, død 15. Maj 1816 og Eva Cathrine Margrethe Hansen, født Hengst, tidligere gift med Skibskaptajn Eiler Madsen, »som herhos hviler«; hun blev født 21. April 1759 og døde 6. Dec. 1833. Som foregaaende.

11) O. 1840. Ida Oline Wilhelmine Brønne, født 1. Maj 1800, død 30. Sept. 1840. Lille Marmorsten, 95x61 cm, med fordybde Versaler i forsænket Indskriftfelt; foroven Sommerfugl i Oval. Paa Kirkegaarden. Syd for Skibet.

12) Som Nr. 11, med næsten udslidt Indskrift. Ved Siden af Nr. 11.

Om mulig †Gravramme, se S. 105.

Kirkegaardsmonument. Skipper Lars Jørgensen, født 28. Aug. 1796, død 24. Maj 1837 og Hustru Lisbeth Jørgensen, født Larsen, født 6. Jan. 1798, død 16. Juli 1850. Fordybte Versaler i oval, hvid Marmorplade, der er fastgjort paa en af et Marmorkors kronet Natursten. Syd for Skibet.

En Tegning af Kornerup i Privateje³¹ med et Udsnit af S. Jørgensbjerg Kirkegaard viser et Par nu forsvundne *Gravminder af Træ*, det ene rekt-

angulært, med spærstikformet Afslutning foroven, det andet ovalt, med trekløveragtig, øvre Afslutning.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1645—46, 1681—1822, div. Aar, 1754—63, 1764—72, 1801—26, 1828—53, 1823—62, 1854—56, 1863—83 (LA). — Præsteindberetninger til Thura 1759, 1773 (NM). — Synsprotokoller 1812—19, 1820—53, 1854—84, 1855—62 (LA). — Beregninger og Overslag over Bygningsarbejde ved Stiftskirkerne 1839—54 (LA). — Museumsindberetninger af V. Boye og Aa. Mathiesen 1896, C. A. Jensen og V. Hermansen 1920. Revideret og forøget af E. Moltke og C. G. Schultz 1943.

Meyer: Beskrivelse over Roskilde 1755. Kbh. 1793. S. 21. — J. B. Løffler: Sjællands Stiftslandsbykirker. 1880. S. 18—20. — A. Poulsen: Fra det gamle Roskilde (Særtryk af Roskilde Tidende) S. 20—25. — J. B. Løffler: Gravstenene i Roskilde. 1885. S. 84—89.

J. Kornerup: Kortfattet Beskrivelse af St. Jørgensbjerg og Vor Frue Kirker. MS. 1870 (NM). — J. O. Arnhung: St. Jørgensbjergs Kirke. MS. 1944. 10 S. (NM).

¹ Repertorium 17. April 1310, Nr. 905. ² Smst. 23. Sept. 1402, Nr. 4527. ³ Smst.

17. Maj 1253, Vidisse 7. Okt. 1391, Nr. 3819. ⁴ Henry Petersen: Gejstlige Sigiller 448.

⁵ Repertorium 6. Juli 1511, 2. R. Nr. 11845. ⁶ Smst. 4. Dec. 1451, 2. R. Nr. 100.

⁷ Ellen Jørgensen: Helgendyrkelse i Danmark. 1909. S. 113 f. ⁸ Repertorium 31. Aug.

1490, 2. R. Nr. 6776. ⁹ Top. Saml. paa Papir, Roskilde Nr. 30 (RA). ¹⁰ F. Eks. i

Klemmebrevet 1555, se Rørdam: Danske Kirkelove I, 437, hvor St. Peders Kirke er

Fejl for Spidelsbjerg (Meddelelse fra J. O. Arnhung, sml. Kirkelovene S. 437 Note 1).

¹¹ Reg. over alle Lande Nr. 3, Fol. 263 a—b (RA). ¹² Ny kgl. Saml. 1167, 4: o.

¹³ Seddelregistratur over top. Saml. paa Papir (RA). ¹⁴ Her stod tidligere to straa-

tækte Kirkehuse paa ialt 8 Fag, der 1742 blev forbundet ved 3 nye Fag og indrettet

til Skole og Degnebolig. Sml. Arthur Fang: Set. Jørgensbjerg. Roskilde 1937. S. 21.

¹⁵ Stiftslandsbykirker. S. 19. ¹⁶ Smst. Pl. 25, Søndre Façade. ¹⁷ DK. Sorø, S. 112

og Fig. 17. ¹⁸ Stiftslandsbykirker, S. 18. ¹⁹ Smst. S. 18. ²⁰ Erik Moltke: Rune-

indskrifter i Roskilde, i Roskilde Studier. Roskilde 1944. S. 20 f. ²¹ Stiftslandsby-

kirker S. 18 f. ²² Smst. Pl. 24. ²³ Smst. S. 19. ²⁴ DK. Præstø, S. 216. ²⁵ Henry

Petersen: Gudme Kirke og dens Malerier fra 1488, i Kirkehist. Saml. 3. R. II, 597 f.

²⁶ DK. Præstø, S. 252. ²⁷ Stiftslandsbykirker S. 19; se iøv. Steen Friis's Dagbog

11. Marts 1870. ²⁸ Fejl for sii (o: sei). ²⁹ Indskriften er suppleret efter Søren

Abildgaards Tegning fra 1764 i NM. ³⁰ Arnhung: Roskilde Domkapitels Historie

I, 273. ³¹ Foto i NM.

Fig. 18. S. Jørgensbjerg 1808.